

Розділ IV

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ДУХОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

УДК 316.6

*М. І. Пірен,
доктор соціологічних наук, професор*

БЮРОКРАТИЗМ У СИСТЕМІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИКО- ВЛАДНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК КОНФЛІКТНОСТІ ВЛАДИ І НАРОДУ

Рассматриваются психологические особенности деятельности политической элиты и трансформационных процессов в Украине.

The article reviews psychological peculiarities and activity of political elite and transformation processes in Ukraine.

Бюрократія (від фр. *bureau* — зелене сукно, яким застеляли столи посадових осіб державних канцелярій, або бюро канцелярії та *kratos*) — сила влади, панування. Коли поняття «влада», «панування» наповнюється невластивою їм сутністю, то, вочевидь, є негатив. Отже, важливо звернути увагу на суть поняття «бюрократія», «бюрократизм». Поняття «бюрократизм» — це система управління в державі та її організаціях, якій притаманні формалізм, казенщина, що стоїть над інтересами народу, тим часом політико-владна еліта забезпечує свої корпоративні інтереси поза здоровим людським глуздом, тобто виникає причина для конфліктів між гілками влади і народом.

Загальна суть поняття «бюрократизм» полягає у невідповідності деякої частини посадових осіб виконавчих органів потребам виконання завдань цих органів, що стоять поза Основним законом кожної держави — Конституцією. Отже, інституція, який підпорядкована організація суспільних ніш, перетворюється на орган, що підкорює тих, чю волю він повинен виконувати. Наразі це чітко прослідковується за шістнадцять років існування «незалежної України», тому що в такому стані вона опинилася через незалежність більшості політико-владної еліти від Бога та власного

народу. Ось де основний конфлікт «влади і народу», який потрібно вирішувати, щоб не відбулося непередбачуваного, що може призвести до кровопролиття в суспільстві.

Свого часу Арістотель писав, що якщо б ми усвідомлювали на серйозному рівні та підпорядковували своєму усвідомленню сутність понять, якими користуємося у своїх вчинках, то не потрібно було б силових структур у суспільстві. Виховні та контролюючі функції виконували б родина, школа, ВНЗ, громадські та політичні організації, а інші державні інститути здійснювали б у своїй більшості контрольно-регулюючі функції.

Загальне визнання отримала теорія бюрократії Макса Вебера — так званий ідеальний тип, або організація управління чиновниками.

З погляду раціонального мислення, бюрократична діяльність характеризується такими рисами:

- службова ієрархія та її дотримання;
- відрегульований і спеціалізований розподіл влади;
- установа система правил, директив, що чітко встановлює права й обов'язки працівників;
- чітко визначена система та методи при виконанні завдань тощо.

На прикладі діяльності політичних партій німецький науковець Р. Міхельс у праці «Соціологія політичної партії в умовах демократії» розкриває процес бюрократизації партійних структур, що є яскравим свідченням конфліктності в суспільстві.

Р. Робертс, американський дослідник, у книзі «Етика Білого дому: історія заборон на зловживання службовим становищем» (1988) хронологічно простежив цю проблему впродовж століття і дійшов висновку, що зі зміною певних історичних періодів управління в США проявлявся бюрократизм, який, однак «паразитав» різною мірою: більш або менш інтенсивно.

Якщо проаналізувати суспільний розвиток в Україні з 1991 р. до сьогодні, то політико-владна еліта стала «паразитувати» стосовно народу з перших днів трансформаційних перетворень у суспільстві, коли кризовість вразила усі сфери життєдіяльності суспільства. У такий час (перехідний період) ще не повністю сформовані стратегічні напрями розвитку суспільства, тому політико-владна еліта відверто виявляє тенденції до різного типу свавілля, формалізму, підпорядковує правила і завдання діяльності головним чином для цілей власного збереження своїх корпоративних інтересів. Так було в усіх суспільствах, які переживали перехідний період від одного циклу розвитку до іншого.

Найбільше конфліктів варто шукати в економічній сфері. Причини конфліктів тут криються в самій суті управлінської культури еліти, коли йде розподіл та споживання суспільного продукту, а управлінська еліта привласнює собі якомога більше суспільних благ, у створенні яких апарат управління безпосередньої участі не бере. Однак бюрократія намагається усіма засобами довести громадськості свою надзвичайно важливу роль у суспільстві, свою безкорисливість та професійну чесність. Усе це можна простежити на прикладі діяльності олігархів та представників середнього бізнесу в сучасній Україні, де понад 50% економіки перебуває «в тіні», а це, за словами самого Президента України В. А. Ющенка, важлива причина конфліктів влади та народу.

Переплетення авторитаризму з бюрократизмом породжує особливе духовне середовище, де є потяг до наживи, грошей, розквітає рабська покірність, догматизм мислення, консерватизм, соціальна апатія, зникає довіра до політико-владної еліти в суспільстві [6, С. 230].

У сучасному кризовому українському суспільстві політико-владна еліта настільки безвідповідальна перед простими людьми, що навіть не може наважитись застосувати правові заходи до тих, хто порушує норми права, культури, моралі, професійної етики, бо й сама виступає причиною таких порушень. Така атмосфера неконтрольованості та безвідповідальності і призвела до цілої низки протиріч, що виливаються в систему конфліктів влади і народу на політичному, економічному та правовому рівнях.

Психологічний світ людини-чиновника не відповідає потребам демократизації суспільства — про це з тривогою писав В. Винниченко у своєму «Заповіті борцям за визволення». При цьому чиновник поєднує у собі, з одного боку, благоговіння перед системою, якій він слугує, а з іншого — презирство до тих, кому він повинен слугувати згідно зі своїм посадовим становищем.

Яскравим прикладом цього є оцінка діяльності депутатом Верховної Ради України V скликання В. Кисельовим діяльності Ю. Луценка, одного із засновників громадської організації «Народна самооборона». Коли Ю. Луценка бездоказово, за рішенням однієї із прокуратур м. Києва обшуковують дома, В. Кисельов висловлюється зі зневагою щодо нього, наче б то Луценко «ніхто», бо ні депутат, ні міністр у державі, така собі проста людина, як тисяча інших. З цього приводу можна дати такий коментар до правової та політичної культури депутата В. Кисельова: «Вас обирав народ і ви є виразником його інтересів. То ж потрібно бути гідним цієї довіри!».

Отже, це промовистий приклад прояву бюрократизації в сучасному суспільстві його політико-владної еліти, який призвів до політичної кризи в Україні у березні-квітні 2007 р. У цьому разі феномен бюрократизму української політико-владної еліти має політичний зміст. Отже, живуть бюрократи за своїми власними процедурами й законами, тому й це спонукало Президента України В. Ющенка прийняти рішення про розпуск Верховної Ради України та проведення дострокових виборів до парламенту.

Однак треба мати на увазі й таку закономірність: бюрократизація у політико-владних інститутах переживає свої злети й спади. Яскравий приклад цього знову знаходимо в Україні — це період від виборів 2006 р. і до першої половини 2007 р. — як наслідок діяльності Верховної Ради України V скликання, яка не завжди демократично приймала свої рішення і припускалася низки порушень Конституції України.

Цікавим, з точки зору психоаналізу, є факт оцінки конфлікту влади і народу представниками духовенства. Президент України обговорив політичну ситуацію з митрополитом Київським і всієї України Володимиром (Сабоданом). Митрополит Володимир наголосив, що церква підтримуватиме всі сили, які хочуть добра Україні та мирного врегулювання конфліктів [11, С. 6].

Атмосфера «недоторканості» високо-посадової еліти призвела її до бездуховності, непідконтрольності та безвідповідальності. Вона створює сприятливі умови для формування нових «каст бюрократії», які перетворюються на так звані сучасні бюрократо-демократичні касти, які є основою конфліктів влади й народу.

В основу бюрократичного корпоративізму, або групового егоїзму, покладена система цінностей, що зводиться до принципів: «Чини все можливе, аби інтереси твоєї групи були твоїми провідними інтересами», «Поводься згідно з груповим інтересом свого кола».

Специфіка корпоративізму полягає в тому, що характерне для будь-якої групової психології почуття «ми» констатується не стільки позитивними ствердженнями «ми», скільки активним протиставленням «вони». «Вони», «чужі» визначаються не такими, якими вони є, а лише у співвідношенні з «ми», «свої» — такі визначення поглиблюють протистояння, носять розрахунково-світоглядний характер, що формується корпоративізмом.

Бюрократизована політико-владна еліта на цьому етапі трансформаційних перетворень в Україні стверджує свій корпоративний інтерес, вона здійснює постійну експансію цього інтересу,

намагаючись підпорядкувати йому всі інші суспільні інтереси, що зберігаються або виникають. Легалізація політико-корпоративних інтересів іде в певному руслі міркувань, заяв, висловлюваних на різних рівнях владних структур в Україні. Цікавим є те, що коли Президент України В. Ющенко видав указ про розпуск Верховної Ради України, то виступи на засіданнях стали архіпатріотичними, громадянсько-спрямованими, шанобливими до народу. А чому ж раніше вони були іншими?

Якщо взяти за приклад у цьому контексті приватизацію і роздержавлення економіки, то можна зробити висновки: це суміш популізму, професійної безвідповідальності, державного патерналізму та кланової корпоративності. Усе це є ознакою конфліктності влади і народу.

Оцінюючи сучасну українську реальність, треба зауважити, що всі намагання стабілізувати суспільно-політичне життя в Україні нащтовхуються на протидію вертикалі потужних корумпованих кланів, які мають підтримку й опору навіть у вищих ешелонах влади й апаратних структурах, за якими — потужні фінансові ресурси й можливості стримувати ці ресурси на зрив системи економічних та політичних перетворень, навіть руйнації, держави та суспільства.

Ось, приміром, коли окремі групі депутатів Верховної Ради України V скликання не підійшла кандидатура В. Огриска на Міністра зовнішніх справ України через його державницьку позицію, проєвропейські орієнтації, так його, як «чужого», не визнали «своїм», приписали йому, професійному дипломату, що він не здатний на компроміси. Він же слушно висловив свою позицію, сказавши: «Я згідний з думкою, що дипломат — це людина, здатна на компроміси. Проте дипломат — це людина, яка обстоює і не зраджує національних інтересів [7, С. 4].

Отже, боротьба з бюрократизацією політико-владної еліти вимагає серйозної та дійової кадрової політики, позбавлення депутатської недоторканності та правової відповідальності за антидержавні рішення. Ще стародавні латиняни з цього приводу мали дуже ефективну позицію, вони стверджували: «*Dura lex sed lex!*» («Закон єдиний для всіх!»). Тож, чому для сучасної української політико-владної еліти історичний досвід не є практичною цінністю? Відповідь проста: сучасна українська політико-владна еліта у своїй більшості є «квазіелітою», вона не турбується про мораль, духовність, громадянськість; створила і утвердила частково антинародні закони (вибори депутатів до Верховної Ради України не дають змоги обрати професійно-підготовлених, гідних свого народу депутатів).

Практика державотворення в Україні та більшість науковців світу, які досліджують проблеми конфліктів і займаються психоаналізом суспільно-політичних процесів, засвідчують, що подолання бюрократизації у політико-владних інститутах держави вимагає, щоб політико-владна еліта вирізнялася:

- інтелектуальною відкритістю, вмінням контактувати з народом та виражати його волю, бо саме він є носієм влади;
- орієнтацією на ефективність і результативність своїх дій, розумним і виваженим в інтересах народу, держави;
- почуттям громадянськості та національної відповідальності;
- професіоналізмом та інноваційністю мислення;
- ініціативністю щодо стратегічних рішень суспільно-економічного та політичного розвитку держави і прийняттям ефективних управлінських рішень тощо.

Однак ми мусимо свідомо сприймати таку закономірність: у кожній країні трансформаційні процеси на шляху до демократії не відбуваються без різного роду конфліктів, які дуже болісно позначаються на окремих прошарках суспільства, зокрема на молодому поколінні. Хоча політико-владна еліта має усвідомлювати, що майбутнє будь-якої держави пов'язано з молодим поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будон Р. Место беспорядка. Критика теорий социального изменения.— М.: Аспект Пресс, 1998.— 284 с.
2. Бурлачук В. Ф. Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід.— К., 2004.— 243 с.
3. Кононенко С. Адекватність політичної еліти сучасним моделям політичного і соціально-економічного розвитку // Політичний менеджмент. Спеціальний випуск.— 2006.— С. 156–162.
4. Конфисахор А. Г. Психология власти.— СПб.: Питер, 2004.— 235 с.
5. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник.— К.: МАУП, 2003.— 340 с.
6. Пірен М. І. Основи політичної психології: Навч. посіб.— М.: Мілленіум, 2003.— 418 с.
7. Силина Т. Владимир Огрызко: «Дипломат— это человек, отстаивающий и не сдающий национальные интересы» // Зеркало недели.— 2007.— 24 марта.— № 11.— С. 4.
8. Ситник П. К., Дребак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: Монографія.— К.: НІСД, 2004.— 226 с.
9. Соціальний розвиток України: Сучасні трансформації та перспективи / Під ред. Б. М. Данилишина.— К.: Брама-Україна, 2006.— 620 с.
10. Томенко М., Олійник В. Парти́йна еліта України.— К.: Логос, 2002.— 267 с.

11. Церква і вибори // Україна молода.— 2007.— 5 квітня.— С. 6.
12. Энкельманн Н. Б. Власть мотивации, харизма, личность, успех / Пер. с нем.— М.: А. О. Интерэксперт, 1999.— 272 с.

Ключевые слова: бюрократия, конфликтность, политико-властная элита.

Key words: bureaucracy, proneness to conflict, political and authoritative elite.

УДК 316.61

*О. В. Петрунько,
кандидат психологічних наук*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ МЕДІАСЕРЕДОВИЩА: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Стаття посвячена особливостям формирования социализации в условиях влияния современной массовой информации. Приведен анализ влияния масс-медиа на психику человека.

The article is dedicated to peculiarities of socialisation formation under modern mass media influence. Analysis of mass media influence on human mind is given.

З появою електронних мас-медіа людство, зокрема й молоде покоління, змушене перебувати в особливих умовах існування — в медіасередовищі, що означає розвиток і функціонування людської спільноти, по-перше, у світі (у сфері впливу) віртуальних образів (уявної, альтернативної реальності), по-друге — в умовах, коли фактично ігноруються відмінності між дорослими глядачами і дитячою медіа-аудиторією, по-третє — на тлі (у сфері впливу) постійно підвищеної агресії. І все це досить обмежено залежить від особистого вибору глядачів. Отже, виникає і дедалі міцнішає цілком природне припущення, що поява такого потужного соціалізаційного чинника, яким є сучасні мас-медіа, не може не позначитися на соціалізації прийдешніх медіа-поколінь. Внаслідок цього актуальним і своєчасним є привернення уваги наукової громадськості до проблематики соціалізації дітей і молоді в сучасному медіасередовищі і передусім впливу його на перебіг і якість соціалізаційного процесу.